

कपिलवस्तु जिल्लामा प्रचलित नेपाली उखानहरुको

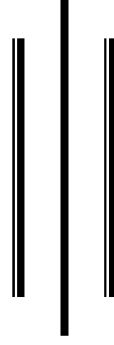
अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

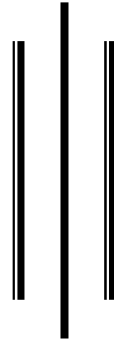
अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह

दशै पत्रको प्रयोजनको लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

कृष्णप्रसाद घिमिरे

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०६४

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय-अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दशौँ पत्रको प्रयोजनका लागि कृष्णप्रसाद घिमिरेले कपिलवस्तु जिल्लामा प्रचलित नेपाली उखानहरुको अध्ययन शीर्षकमा यो शोधपत्र मेरा निर्देशनमा अत्यन्त परिश्रमपूर्वक तयार पार्नु भएको हो । प्रस्तुत शोधकार्यसँग म पूर्ण तः सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि., कीर्तिपुरमा सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

.....
(रामेश्वर अर्याल)

उप-प्राध्यापक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र कृष्ण प्रसाद घिमिरेले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दशौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नु भएको कपिलवस्तु जिल्लामा प्रचलित नेपाली उखानहरुको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. प्रा. घनश्याम उपाध्याय .....
(विभागीय प्रमुख)
२. ....
(वाह्य परीक्षक)
३. उप. प्रा. रामेश्वर अर्याल .....
(शोध निर्देशक)

मिति :- .....

हादिक कृतज्ञता

कपिलवस्तु जिल्लामा प्रचलित नेपाली उखानहरुको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रि.वि. मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु रामेश्वर अर्याल ज्यूका निर्देशनमा तयार गरेको छु । आफ्नो अमूल्य समय दिएर शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा स्नेहपूर्वक परीक्षण, परिमार्जन, विविध ज्ञानबद्धक सल्लाह, सुभावा एवम् निर्देशन दिई अविश्रमणीय सहयोग गर्नुहुने श्रद्धेय गुरुप्रति म सदा ऋणी रहने छु ।

प्रस्तुत शीर्षक स्वीकृत गरी अनुसन्धान तथा शोधपत्र लेख्ने अवसर प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभागीय प्रमुख प्रति म कृतज्ञ छु । शोध पत्र लेख्ने समयमा अमूल्य सहयोग गर्नुहुने कृष्ण प्रसाद घिमिरे एवमं माधव ढुंगेल गुरुवर्गप्रति हादिक आभार व्यक्त गर्दछु । सामग्री सङ्कलन गर्ने क्रममा अमूल्य सहयोग पुऱ्याउने संघसंस्था तथा सन्दर्भ ग्रन्थसूचीमा उल्लेखित व्यक्तित्वहरु प्रति हादिक आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्रको शिलशीलामा सहयोग गर्ने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय कीर्तिपुर तथा विभिन्न संघ-संस्था प्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

मेरो अध्ययनको यो अवस्था सम्म पुऱ्याउन अथक परिश्रम, लगानी, प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने पूज्य बुवा हरिलाल घिमिरे प्रति धेरै ऋणी छु । यसका साथै मेरो अध्ययन एवम् शोधपत्र तयारीका बेला निरन्तर सहयोग पुऱ्याउने जीवन सङ्गिनी शान्ता घिमिरे छोरा/छोरी भुवन, कवितालाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । अन्य विभिन्न कोणबाट उखान सङ्कलनमा सहयोग गर्ने वाण गङ्गा उच्च मा.वि. कपिलवस्तुका शिक्षक मित्रहरु, काका यमलाल घिमिरे तथा गाउँका अन्य बुढापाका बन्धुवान्धव, छिमेकीहरुमा सहयोगका लागि आभार व्यक्त गर्दछु । यो शोधपत्र टङ्कन छिटो छरितो र शुद्धरूपमा गरी सहयोग गर्ने ओएसिस कम्प्युटरका रुपेन्द्र महर्जनलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यो शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शै.स. : २०५९-२०६१ रो.नं. : ७३

मिति : २०५९-२०६१

विषयसूची

	<u>पेज</u>
प्रथम परिच्छेद	१-
शोधपत्र परिचय	१
१.१ शोधको शीर्षक	१
१.२ शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३ विषय परिचय	१
१.४ समस्याकथन	२
१.५ शोधकार्यको उद्देश्य	३
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७ शोधकार्यको औचित्य	५
१.८ शोधपत्रको सीमाङ्कन	६
१.९ शोधविधि	६
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	७
द्वितीय परिच्छेद	८-
कपिलवस्तु जिल्लाको सङ्क्षिप्त परिचय	८
२.१ नामकरण	८
२.२ ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक पृष्ठभूमि	
२.३ भौगोलिक परिचय	
२.४ प्रशासनिक विभाजन	
२.५ सांस्कृतिक अवस्था	
२.६ पेसा	
२.७ शैक्षिक अवस्था	
२.८ अन्य	
२.९ निष्कर्ष	

तृतीय परिच्छेद
नेपाली उखानको सैद्धान्तिक परिचय र कपिलवस्तु जिल्लामा विशेष
प्रचलित उखानहरू

- ३.१ नेपाली उखानको सैद्धान्तिक परिचय
  - ३.१.१ उखानको परिभाषा
  - ३.१.२ उखानको उत्पत्ति र विकास
    - ३.१.२.१ सांस्कृतिक/सामाजिक परिवेश
    - ३.१.२.२ ऐतिहासिक घटना विशेष
    - ३.१.२.३ विशिष्ट किसिमका उक्तिहरू
  - ३.१.३ उखानको रूप र संरचना
  - ३.१.४ उखान र लोकसाहित्यका अन्य विधाको तुलना
    - ३.१.४.१ उखान र लोकगीत
    - ३.१.४.२ उखान र लोकगाथा
    - ३.१.४.३ उखान र लोककथा
    - ३.१.४.४ उखान र लोकनाटक
    - ३.१.४.५ उखान र गाउँखाने कथा
    - ३.१.४.६ उखान र टुक्कामा अन्तर
- ३.२ कपिलवस्तुमा प्रचलित विशिष्ट उखानहरू
- ३.३ निष्कर्ष

चतुर्थ परिच्छेद
कपिलवस्तु जिल्लाका नेपाली उखानहरूको विश्लेषण

- ४.१ कपिलवस्तुमा प्रचलित उखानका विशेषताहरू
  - ४.१.१ सारगर्भितता
  - ४.१.२ संक्षिप्तता
  - ४.१.३ सजीवता
  - ४.१.४ स्थानीयता
  - ४.१.५ लोकप्रियता

- ४.१.६ रूपविविधता
- ४.१.७ स्वतः स्फूर्तता
- ४.१.८ सरलता
- ४.२ कपिलवस्तु जिल्लामा प्रचलित नेपाली उखानहरूको वर्गीकरण
  - ४.२.१ रूपात्मक वर्गीकरण
    - ४.२.१.१ शब्दशक्तिमूलक दृष्टि
    - ४.२.१.२ संरचनात्मक दृष्टि
  - ४.२.२ विषयात्मक वर्गीकरण
    - ४.२.२.१ कृषि-व्यवसाय विषयक
    - ४.२.२.२ नीति-शिक्षा विषयक
    - ४.२.२.३ लोकविश्वास र जीवन-दर्शन विषयक
    - ४.२.२.४ सामाजिक रीतिस्थिति विषयक
    - ४.२.२.५ आर्थिकपक्ष विषयक
    - ४.२.२.६ पशुपंक्षी विषयक
    - ४.२.२.७ ज्ञान-विज्ञान विषयक
    - ४.२.२.८ प्रकृति-जगत् विषयक
    - ४.२.२.९ स्थान-विशेष विषयक
    - ४.२.२.१० विविध विषयसम्बन्धी
- ४.३ कपिलवस्तुमा प्रचलित उखानको विश्लेषण
  - ४.३.१ कपिलवस्तुका उखानमा चित्रित सामाजिक र सांस्कृतिक पक्ष
  - ४.३.२ कपिलवस्तुका उखानहरूमा कृषि-व्यवसाय र आर्थिक पक्ष
  - ४.३.३ कपिलवस्तुका उखानमा लोकविश्वास र जीवन-दर्शन
- ४.४ निष्कर्ष
  - पञ्चम परिच्छेद
  - उपसंहार तथा निष्कर्ष
  - ५.१ उपसंहार
  - ५.२ निष्कर्ष